

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, в Україні

Досвід Боснії і Герцеговини та пропозиції
щодо запровадження політик для України,
США та міжнародної спільноти

вересень 2023

Резюме

З початку конфлікту між Росією та Україною у 2014 році надходить незліченна кількість повідомлень про сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК), скоєне російськими військами проти українських цивільних осіб різного віку та гендерної приналежності. Серед них, зокрема, жінки стали жертвами численних випадків сексуального насильства під час цього конфлікту; вони повідомляли про групові зґвалтування, про примушування членів сімей жінок спостерігати, як їх ґвалтують росіяни, про те, що солдати таврували їх після зґвалтування, що їх утримували як сексуальних рабинь, що ґвалтування призводили до вагітності — все це є цілеспрямованим методом, націленим на пригноблення тих, хто пережив насильство, і на подальше руйнування суспільних норм і зв'язків. Міжнародне співтовариство має реагувати негайно, і ця реакція має бути орієнтована на постраждалих і спрямована на відновлення справедливості.

Як і в Україні, в Боснії і Герцеговині¹ люди різного віку, гендерної приналежності та сексуальної орієнтації зазнали численних випадків СНПК, і багато з тих, хто вижив, досі не досягнули правосуддя. Міжнародне співтовариство повинно вчитися на досвіді Боснії, щоб ефективніше відреагувати на ситуацію в Україні та сприяти соціальним аспектам післявоєнної відбудови з наданням належної уваги травматичному досвіду постраждалих, щоб не знадобилося більш ніж 30 років для того, щоб останні були готові заявити про злочини, скоєні проти них, а громади отримали можливість оговтатися від пережитого досвіду. Ця доповідь пропонує дорожню карту для міжнародної спільноти, України та Сполучених Штатів щодо забезпечення своєчасного застосування репаративного правосуддя, орієнтованого на потерпілих від СНПК в Україні.

Рекомендації

Для міжнародної спільноти

1. Принцип універсальної юрисдикції надає жертвам і постраждалим засоби правового захисту, які дозволять вийти за рамки обмежених можливостей власної національної судової системи, яка часто перевантажена роботою та політизована. Держави повинні використовувати принцип універсальної юрисдикції та власне національне законодавство і судові системи для притягнення винних у скоєнні СНПК до відповідальності в інтересах України.
2. Міжнародне співтовариство має діяти скоординовано в рамках правового режиму Конвенції про геноцид 1948 року, щоб запобігти новим актам геноциду, таким як насильницьке вивезення українських дітей до Росії.
3. Будь-які обговорення можливості досягнення майбутнього миру між Росією та Україною повинні ґрунтовно підходити до врахування програмних цілей порядку денного «Жінки,

¹ Надалі автори використовуватимуть скорочення «Боснія» при посиланні на «Боснію і Герцеговину».

мир, безпека» та концепції феміністично-орієнтованої миротворчості. Під час будь-яких майбутніх мирних переговорів жінки та постраждалі від СНПК повинні бути залучені як повноцінні учасники процесу.

4. Чимало довідкових матеріалів було розроблено на тему орієнтованого на постраждалих реагування на СНПК, зокрема, Посібник стосовно зобов'язань держави щодо сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, який міжнародна спільнота повинна використовувати для протидії та мінімізації наслідків сексуального насильства в цьому конфлікті.
5. Потрібно вдосконалити модель плану компенсації в рамках розробки міжнародного реєстру збитків, шляхом інтеграції пропозицій та точок зору жертв і потерпілих .
6. Як і в усіх інших конфліктах, його вирішення і досягнення всебічного та сталого миру, сфокусованого на відбудову та відновлення, вимагає застосування підходів, орієнтованих на постраждалих.

Для України

1. Створення національного реєстру втрат і збитків може сприяти усуненню перешкод для доступу постраждалих до репарацій і матиме допоміжний ефект для належного функціонування міжнародного реєстру збитків.
2. Репарації, орієнтовані на потерпілих, мають стати частиною поточної дискусії про міждержавні репарації. Форми репарацій також мають виходити за рамки суто фінансових міркувань і включати в себе такі форми допомоги, як юридичні послуги, психосоціальну підтримку та медичне обслуговування.
3. Постраждалим має бути надана безкоштовна правова допомога, щоб вони не несли додаткових витрат у процесі досягнення правосуддя.
4. Парламент України має ухвалити запропонований Комітетом з питань правоохоронної діяльності законопроект про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення досудового розслідування та судового розгляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством, скоєних в умовах збройного конфлікту. Цей законопроект усуває проблему обмежених строків досудового розслідування.
5. Національні розслідування та документування злочинів СНПК повинні відповідати стандартам, викладеним у Міжнародному протоколі з документування та розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту.
6. За умов російської нелегальної окупації та анексії частин України, права потерпілих українців у цих регіонах можуть опинитися під загрозою. Український уряд має розглянути бар'єри, які стоять на шляху підзвітності та правосуддя з досвіду Боснії, і почати готуватися до того, як рухатися до справедливості з урахуванням цього.
7. Україна повинна рухатися в напрямку створення правового режиму захисту дітей, народжених від зґвалтувань під час війни. Законодавство Боснії, яке визнає дітей, народжених від таких зґвалтувань, є новаторським; Україна не повинна чекати 30 років, щоб запровадити такі ключові правові механізми.

8. Україна не повинна ухилятися від судових процесів та розслідування воєнних злочинів, скоєних українцями проти власних співгромадян або проти тих, хто підтримував Росію під час конфлікту.
9. Психосоціальна підтримка повинна надаватися постраждалим від СНПК комплексно та на постійній основі, і дуже важливо забезпечити підтримку всім постраждалим від СНПК, включно з чоловіками, членами ЛГБТК+ спільноти, та іншими групами.
10. Слід розглянути можливість використання технологій, таких як накладення маскувальних фільтрів на обличчя або зміна голосу, для надання постраждалим від СНПК захищеності під час судових процесів та надання свідчень.

Для Сполучених Штатів

1. Уряд США має використати величезні спроможності своєї розвідки для забезпечення всеохопної реалізації президентського Меморандуму про відповідальність за СНПК — запровадження санкцій проти осіб, винних у скоєнні СНПК в Україні.
2. Конгрес повинен працювати над посиленням чинного законодавства США щодо злочинів проти людяності шляхом прийняття поправок про запобігання злочинам проти людяності та покарання за них, щоб заповнити прогалини, які дозволяють США бути «безпечним притулком» для злочинців, які скоюють злочини проти людяності.

**Україна: сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом:
Досвід Боснії і Герцеговини та пропозиції щодо запровадження політик для України,
США та міжнародної спільноти**

Емілі Прей, Таня Домі, доктор Кінсі Спірс

Головна радниця: Ерін Фаррелл Розенберг

Зміст

Резюме	0
<i>Рекомендації</i>	0
Для міжнародної спільноти.....	0
Для України	1
Для Сполучених Штатів.....	2
Передмова	4
Вступ.....	5
Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, під час війни в Україні	7
Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, під час війни в Боснії (1992-1995): які уроки ми можемо винести для України?	10
Україна: Соціальні аспекти післявоєнної відбудови та міжнародні процеси правосуддя і забезпечення відповідальності	12
Висновки/пропозиції щодо запровадження політики	16
<i>Для міжнародної спільноти</i>	16
<i>Для України</i>	20
<i>Для Сполучених Штатів</i>	26

Передмова

Гендерно-обумовлені злочини, такі як сексуальне насильство, занадто часто ігноруються або замовчуються під час і після конфлікту, тому жертви сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), рідко досягають правосуддя або забезпечення відповідальності. Це можна було спостерігати в Боснії, де жінки були виключені з процесу встановлення миру, а постраждали від СНПК досі борються за визнання і доступ до репарацій.

У цій доповіді викладена аналітика Інституту «New Lines», який поставив за мету дослідити минулий досвід Боснії, щоб забезпечити краще майбутнє для постраждалих від СНПК в Україні. Минуло вже три десятиліття після війни в Боснії, але досі велика кількість постраждалих від СНПК в Боснії очікують на досягнення репаративного правосуддя. Союзники України зобов'язані зробити все, що в їхніх силах, щоб домогтися справедливості для постраждалих від сексуального насильства в Україні та притягнення до відповідальності їхніх кривдників. Без цілісного підходу до задоволення потреб постраждалих від СНПК правосуддя, швидше за все, залишиться недосяжним.

Доповідь містить практичні рекомендації для міжнародної спільноти, України та США щодо підтримки постраждалих від СНПК у цій війні та забезпечення того, щоб дії, які вживаються в їхніх інтересах, були орієнтовані на постраждалих та враховували пережиту ними травму, в тому числі щодо створення національного реєстру втрат і збитків на додаток до міжнародного реєстру збитків; запровадження механізмів правового захисту дітей, народжених від зґвалтувань під час війни; надання психосоціальної підтримки всім постраждалим; максимальної реалізації Меморандуму президента США про відповідальність за скоєння СНПК для визначення санкцій щодо осіб, винних у скоєнні СНПК в Україні; та багато іншого.

Ми переконані, що рекомендації, викладені в цій доповіді, стануть інструментарієм для політиків у всьому світі для відстоювання прав постраждалих від СНПК та сприятимуть соціальній відбудові України. Досвід Боснії є орієнтиром для України та міжнародної спільноти щодо потреб постраждалих від СНПК. Пережите насильство — це досвід, який залишиться з ними на все життя. Ці чинники визначатимуть відбудову України та її довгострокове відновлення як країни після війни. Ми сподіваємося, що ця доповідь може допомогти у досягненні головної мети — справедливості для всіх постраждалих від СНПК під час війни в Україні та забезпечення відповідальності їхніх кривдників.

Баронеса Хелена Кеннеді, королівський адвокат
Директорка Інституту прав людини Міжнародної асоціації юристів

Вступ

Систематичні і спрямовані на конкретних жертв зґвалтування і сексуальне насильство проти цивільного населення, які використовувалися як елемент більш широкої кампанії геноциду, є добре відомими фактами війни в Боснії (1992-1995). Сербські війська створили табори зґвалтувань для насильницького запліднення боснійських жінок, змушуючи їх виношувати дітей, яких потім розглядали як сербів.² За оцінками від 20 000 до 50 000 жінок були зґвалтовані під час війни під очільництвом Слободана Мілошевича та політичного і військового керівництва боснійських сербів, що призвело до того, що приблизно від 2 000 до 4 000 дітей народилися внаслідок зґвалтувань під час війни.³ Це важливий компонент кампанії боснійського геноциду, про що свідчать коментарі сербських солдатів про те, що «краще народжувати четників, ніж мусульманську нечисть».⁴ Хоча чимало серед цих гендерно-обумовлених злочинів були ретельно задокументовані за останні три десятиліття, зусилля, спрямовані на досягнення справедливості, забезпечення відповідальності та подолання наслідків травми для постраждалих, були незначними. У випадку Боснії знакова міжнародна судова практика стала можливою завдяки хоробрості постраждалих жінок, які свідчили в Міжнародному трибуналі для колишньої Югославії (МТКЮ), в результаті чого станом на вересень 2016 року було засуджено 32 особи.⁵ Тим не менш, чоловіки, жінки, хлопці, дівчата та особи з різною гендерною ідентичністю все ще живуть зі своїми травмами⁶ та часто буквально змушені жити поруч зі своїми кривдниками і бачити їх щодня. Діти, народжені в результаті зґвалтування, піддаються стигматизації в суспільстві, розділеному за етнічною ознакою,⁷ в якому заперечення геноциду досі присутнє у політичному дискурсі сербських лідерів Боснії і Сербії та їхніх прихильників.⁸ Чоловіки-жертви зґвалтувань лише нещодавно почали говорити про пережиту травму та сексуальне насильство, з якими вони зіткнулися в місцях позбавлення волі.⁹ Один чоловік, який пережив зґвалтування, описуючи досвід насильства і травми, сказав: «Ти носиш це всередині себе, як бомбу».¹⁰ І Боснія, і Україна є патріархальними слов'янськими країнами, де чоловіки домінують у публічному просторі, а жорсткі гендерні норми суворо дотримуються і підтримуються в суспільстві. Ці культурні норми, вкорінені в панівній маскулінності та патріархальних установах, частково є причиною, чому чоловіки неохоче говорять публічно про гендерно-обумовлене насильство, від

² Блек, І. (2000, 21 березня). Сербі «поневолювали мусульманських жінок у таборах зґвалтувань». *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2000/mar/21/warcrimes.balkans>

³ Пехліван, Г. (б. д.). *Геноцидні зґвалтування та невидимі діти Боснії*. TRT World. <https://www.trtworld.com/perspectives/genocidal-rape-and-the-invisible-children-of-bosnia-48312>

⁴ Кліверлі, Ф. (2021, 24 червня). *Сексуальне насильство в Боснії*. Згадуючи Сребреницю. <https://srebrenica.org.uk/what-happened/sexual-violence-bosnia>

⁵ Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії. (б. д.). *У цифрах*. Міжнародний залишковий механізм Організації Об'єднаних Націй для кримінальних трибуналів. Переглянуто 11 квітня 2023 р. з <https://www.icty.org/en/features/crimes-sexual-violence/in-numbers>.

⁶ Тертон, С. (2017, 21 липня). Боснійські жертви зґвалтувань під час війни розповідають про пережиті страждання через 25 років. *The Independent*. https://www.independent.co.uk/news/long_reads/bosnia-war-rape-survivors-speak-serbian-soldiers-balkans-women-justice-suffering-a7846546.html

⁷ Документальний фільм DW. (2019, 26 жовтня). *Невидимі діти Боснії: Життя в гідності* [Відео]. <https://www.youtube.com/watch?v=xIBf48PP9hI>

⁸ Донін, Т. (2022, 18 лютого). *Заперечення геноциду, зростання напруги та політична криза в Боснії*. Меморіальний музей Голокосту США. <https://www.ushmm.org/genocide-prevention/blog/genocide-denial-rising-tensions-and-political-crisis-in-bosnia>

⁹ Джелілович, З. (2020, 24 квітня). Чоловіки-жертви зґвалтувань протистоять останньому табу боснійської війни. *Balkan Insight*. <https://balkaninsight.com/2020/04/24/male-rape-victims-confront-the-bosnian-wars-last-taboo/>

¹⁰ Джелілович, З. (2020, 24 квітня). Чоловіки-жертви зґвалтувань протистоять останньому табу боснійської війни. *Balkan Insight*. <https://balkaninsight.com/2020/04/24/male-rape-victims-confront-the-bosnian-wars-last-taboo/>

якого вони постраждали. Як наслідок, боснійські чоловіки, які пережили СНПК, навіть через десятиліття не можуть отримати необхідну допомогу, домогтися справедливості та репарацій. Відповідальність як міжнародної спільноти, так і українського уряду полягає в тому, щоб подібна ситуація не повторилася в Україні.

Експерти встановили, що травмовані жертви, а також ті, хто отримав хронічні захворювання внаслідок сексуального насильства, потребують безперервної, індивідуальної психосоціальної допомоги. Хоча більшість постраждалих ніколи не досягнуть справедливості, Глобальний фонд допомоги постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (ГФП) запропонував принцип забезпечення репарацій як право для всіх постраждалих від СНПК.¹¹ Що стосується Боснії, то держава не змогла дотриматися міжнародних стандартів щодо доступу до репарацій, що має слугувати негативним прикладом та застереженням для України.¹² Як стало очевидно з публічних заяв прокурора Міжнародного кримінального суду (МКС) та посадовців ООН,¹³ ключовим компонентом російської кампанії геноциду в Україні є цілеспрямоване та систематичне скоєння сексуального та гендерного насильства проти цивільного населення, подібно до дій сербських сил під час боснійської війни. У перші дні російського вторгнення український уряд заявив, що зґвалтування з боку російських солдатів є широко розповсюдженим і систематичним.¹⁴ Російські солдати гвалтують дітей на очах у їхніх батьків і навпаки,¹⁵ змушують пари вступати в статевий акт один з одним на очах у солдатів, а також використовують сексуальне насильство як спосіб підірвати сімейні стосунки, зруйнувати цілісність громад і посягати терор, щоб вигнати українців з їхньої землі.¹⁶

Минуло 30 років відтоді, як почалася війна в Боснії, і незліченна кількість тих, хто вижив, досі щодня намагаються налагодити своє життя. Натомість України повинна діяти невідкладно, аби краще підготувати тих, хто має справу з та протидіє подібним злочинам. Міжнародне співтовариство повинно використати досвід Боснії, щоб ефективніше відреагувати на ситуацію в Україні та допомогти соціальній відбудові після війни з наданням належної уваги травматичному досвіду постраждалих, щоб не знадобилося більш ніж 30 років для того, щоб постраждалі були готові заявити про злочини, скоєні проти них, а громади отримали можливість оговтатись від пережитого досвіду.

¹¹ Global Survivors Fund. <https://www.globalsurvivorsfund.org>

¹² Глобальний фонд допомоги постраждалим. (б. д.). *Дослідження можливостей доступу до репарацій у Боснії та Герцеговині для жертв сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом*. Переглянуто 11 квітня 2023 р. з https://static1.squarespace.com/static/5ff7d9f4dd4cdc650b24f9a4/t/62e8c52391c7e521bf08adf0/1659422014821/GSFReportUkraine_UKR_Web.pdf

¹³ Карич, Х. і Домі, Т. Л. (2022, 9 березня). Існує потреба в напрацюванні більш ефективних способів кримінального переслідування сексуального насильства в умовах конфлікту. *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2022/03/09/rape-sexual-assault-war-crime-justice-kosovo/>

¹⁴ Дойч, А. і Войтенко, А. (2022, 12 грудня). *Ексклюзив: Міжнародні правові експерти допомагають Україні у розслідуванні сексуального насильства*. Reuters. <https://www.reuters.com/world/international-legal-experts-assist-ukraine-sexual-violence-investigation-2022-12-11/>

¹⁵ Берн, С. і Дойч, А. (2023, 14 березня). *Ексклюзив: Україна звинувачує російських снайперів у знущанні над дитиною та груповому зґвалтуванні матері*. Reuters. <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-accuses-russian-snipers-abusing-child-gang-raping-mother-2023-03-14/>

¹⁶ PBS NewsHour. (2023, 19 квітня). *ДИВІТЬСЯ: Головний прокурор України заявив, що російські війська використовують зґвалтування і катування, аби посягати терор*. <https://www.pbs.org/newshour/politics/watch-live-survivors-of-russian-war-crimes-in-ukraine-testify-in-house-hearing>

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, під час війни в Україні

З початку конфлікту між Росією та Україною у 2014 році надійшла незліченна кількість повідомлень про скоєння СНПК російськими силами проти українських цивільних осіб різного віку та гендерної приналежності. Наявні також повідомлення про скоєння СНПК українськими збройними силами, особливо до 2021 року, але такі повідомлення поодинокі.¹⁷ Згідно зі звітом Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні, опублікованим у жовтні 2022 р., СНПК, що скоюється Росією в Україні, використовується як тактика та засіб війни; у звіті детально описано масштабне сексуальне насильство щодо чоловіків, жінок, дітей та людей похилого віку.¹⁸ Сексуальне насильство, що скоюється російською армією, пов'язаними з Росією силами та контрольованими Росією сепаратистами, охоплює всі форми СНПК, які включають (але не обмежуються): «зґвалтування, сексуальне рабство, примусову проституцію, примусову вагітність, примусові аборти, примусову стерилізацію, примусові шлюби та будь-які інші форми сексуального насильства порівнюваної тяжкості».¹⁹

Дослідниці з феміністичного руху вже давно описують причини та форми використання зґвалтувань збройними силами під час війни. Однією з важливих складових зґвалтування як засобу війни є відчуття соціальної згуртованості та спільності, яке зґвалтування дає війську, що не є згуртованими або яке залучає бійців до своїх лав примусовими методами.²⁰ Російська армія значною мірою покладається на призовників, примусовий набір до лав армії, а також на іноземних бійців та найманців, які не мають сильних внутрішніх переконань щодо цілей вторгнення. Ці категорії більш схильні до скоєння сексуального насильства під час конфлікту.²¹ Групове зґвалтування, зокрема, створює відчуття згуртованості поміж солдатами, які не мають спільного минулого або однакової відданості цілям війни, що триває. Доведено, що згуртованість групи зростає у зв'язку з перформативними аспектами групового зґвалтування через спільну участь у

¹⁷ Сміт, С. (2022, 28 жовтня). *Сексуальне насильство в Україні*. RightsViews. <https://blogs.cuit.columbia.edu/rightsviews/2022/10/28/sexual-violence-in-ukraine/>; Зодекар, К. (2023, лютий). *Пояснювальний матеріал: щодо сексуального насильства в умовах збройного конфлікту: Сексуальне насильство під час війни в Україні, 2014-2021*. Центр науки та міжнародних відносин Белфера, Гарвардська школа Кеннеді. <https://www.belfercenter.org/publication/svac-explainer-wartime-sexual-violence-ukraine-2014-2021>

¹⁸ Управління Верховного комісара ООН з прав людини. (2022, грудень). *Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні*. https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-12-02/HRMMU_Update_2022-12-02_UA.pdf

¹⁹ Управління Верховного комісара ООН з прав людини. (2022, грудень). *Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні*. https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-12-02/HRMMU_Update_2022-12-02_UA.pdf;

Державний департамент США. *Національні доповіді щодо практики дотримання прав людини за 2021 рік: Україна*. (2021). <https://www.state.gov/reports/2021-country-reports-on-human-rights-practices/ukraine/>

²⁰ Коен, Д. К. (2013). Пояснення зґвалтувань під час громадянської війни: компаративістські докази (1980-2009). *The American Political Science Review*, 107(3), 461-77. <http://www.jstor.org/stable/43654918>; Коен, Д. К. (2016). *Зґвалтування під час громадянської війни*. Видавництво Корнелльського університету <http://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctt20d8b3j>; Коен, Д. К. (2017). Узи, що пов'язують: як озброєні групи використовують насильство для соціалізації бійців. *Journal of Peace Research*, 54(5), 701-14. <https://www.jstor.org/stable/48590497>; Вуд, Е. Дж. (2018, 1 грудня). Зґвалтування як практика війни: До типології політичного насильства. *Politics & Society*, 46(4), 513-37. <https://doi.org/10.1177/0032329218773710>

²¹ Коен, Д. К. (2013). Пояснення зґвалтувань під час громадянської війни: компаративістські докази (1980-2009). *The American Political Science Review*, 107(3), 461-77. <http://www.jstor.org/stable/43654918>; Коен, Д. К. (2016). *Зґвалтування під час громадянської війни*. Видавництво Корнелльського університету. <http://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctt20d8b3j>; Коен, Д. К. (2017). Узи, що пов'язують: як озброєні групи використовують насильство для соціалізації бійців. *Journal of Peace Research*, 54(5), 701-14. <https://www.jstor.org/stable/48590497>; Вуд, Е. Дж. (2018, 1 грудня). Зґвалтування як практика війни: До типології політичного насильства. *Politics & Society*, 46(4), 513-37. <https://doi.org/10.1177/0032329218773710>

певних діях, таких як споглядання один за одним та тиск колективу брати участь в актах насильства.²² В Україні задокументовані випадки групового зґвалтування цивільних осіб російськими військовослужбовцями. Дослідження 86 конфліктів між 1980 і 2009 роками свідчать про те, що постійне використання групових зґвалтувань російськими військовослужбовцями проти українських громадян забезпечує подібну згуртованість групи серед солдат, які спершу необов'язково були зацікавлені у скоєнні цих дій.²³

СНПК постійно скоюється російськими військами як елемент систематичної кампанії звірств проти українського народу, але статистично шанси на притягнення винних до юридичної відповідальності є незначними. З часу заснування МТКЮ та МТР (Міжнародного трибуналу щодо Руанди) у 1990-х роках проти осіб, які скоїли злочини СНПК, було висунуто менше 100 звинувачень, і менше половини з них призвели до засудження за сексуальне насильство, пов'язане з геноцидом, злочинами проти людяності або воєнними злочинами.²⁴ Незважаючи на ці цифри, можливість притягнення до юридичної відповідальності в Україні значно вища, ніж у багатьох інших конфліктах, завдяки узгодженим зусиллям міжнародної спільноти та українського уряду. Незалежна міжнародна комісія з розслідування порушень в Україні зазначила, що жертвами сексуального насильства в цій війні стають жінки віком від 4 до 80 років.²⁵ Сексуальне насильство, яке скоюється проти жінок в Україні, має масовий характер і не обмежується періодом з початку 2022 року; солдати здійснюють масові зґвалтування українських жінок і дівчат з 2014 року. Жінки повідомляють про групові зґвалтування, скоєні як у їх домівок, так і після затримання, про те, що членів їхньої сім'ї змушують дивитися, як їх ґвалтують росіяни, про те, що солдати таврують їх після зґвалтування, про те, що їх утримують як сексуальних рабинь, про те, що їх ґвалтують до настання вагітності, і про велику кількість інших випадків.²⁶ Втягнення членів сім'ї у тих чи інших формах до випадків зґвалтувань та групових зґвалтувань є цілеспрямованим методом підкорення жертв і подальшого руйнування суспільних норм та зв'язків.²⁷

Чоловіки також стають жертвами СНПК в Україні. Зазвичай про випадки СНПК, скоєні проти чоловіків, не повідомляють, проте дослідження показують, що СНПК щодо чоловіків скоюється майже в кожному конфлікті.²⁸ Існує ціла низка причин такого заниження кількості повідомлень,

²² Коен, Д. К. (2013). Пояснення зґвалтувань під час громадянської війни: компаративістські докази (1980-2009). *The American Political Science Review*, 107(3), 461-77. <http://www.jstor.org/stable/43654918>; Тейдон, К. (2007, 11 грудня). Гендер у перехідний період: Здоровий глузд, жінки та війна. *Journal of Human Rights*, 6(4), 453-78. <https://doi.org/10.1080/14754830701693011>

²³ Коен, Д. К. (2023). Пояснення зґвалтувань під час громадянської війни: компаративістські докази (1980-2009). *The American Political Science Review*, 107(3), 461-77. <http://www.jstor.org/stable/43654918>

²⁴ Фербенкс, Б. (2019). Зґвалтування як акт геноциду: Визначення та переслідування у Боснії та Руанді. *Історичні перспективи: Santa Clara University Undergraduate Journal of History*, 23. <https://scholarcommons.scu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1170&context=historical-perspectives>

²⁵ Управління Верховного комісара ООН з прав людини. (2022, грудень). *Огляд ситуації з правами людини в Україні*. https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-12-02/HRMMU_Update_2022-12-02-UA.pdf

²⁶ Вамслі, Л. (2022, 30 квітня). *За повідомленнями зґвалтування стало засобом війни в Україні. Досягнення правосуддя може виявитися складним завданням*. NPR. <https://www.npr.org/2022/04/30/1093339262/ukraine-russia-rape-war-crimes>

²⁷ Організація Об'єднаних Націй. (2017, 15 травня). *Сором, стигма є невід'ємним елементом логіки сексуального насильства як військової тактики, стверджує спеціальний радник Ради Безпеки на тлі вимог про належне визнання жертв насильства*. Висвітлення зустрічей та прес-релізів. <https://press.un.org/en/2017/sc12819.doc.htm>

²⁸ Сівакумаран, С. (2007, 1 квітня). Сексуальне насильство щодо чоловіків під час збройного конфлікту. *European Journal of International Law*, 18(2), 253-276. <https://doi.org/10.1093/ejil/chm013>; Туке, Х., і Шульц, П. (2021). Осмислення чутливих аспектів та маскування: як гендерні контексти формують суб'єктність чоловіків, які постраждали від сексуального насильства. *Security Dialogue*, 52(3). <https://doi.org/10.1177/0967010620929176>

зокрема: несумісність сприйняття жертви сексуального насильства з культурним розумінням маскулітності²⁹; той факт, що сексуальне насильство щодо чоловіків зазвичай трактується як катування³⁰; відсутність належного розуміння та підготовки медичних працівників та/або гуманітарних працівників щодо того, як виглядає СНПК щодо чоловіків; а також те, що чоловіків потенційно переконують не повідомляти про випадки насильства.³¹

Важливо виокремити типологію сексуального насильства над чоловіками та вказати на деякі гендерно-обумовлені види шкоди, якої зазнають чоловіки, щоб відійти від стереотипу, що жертвами СНПК стають лише жінки та дівчата. Акти сексуального насильства проти людей усіх гендерів в Україні типово скоюються в контексті тримання під вартою, і власне чоловіки особливо страждають від ризику сексуального насильства в місцях несвободи.³² У місцях несвободи ворожі бойовики піддають сексуальному насильству та катуванню чоловіків різного віку із застосуванням таких знарядь як кийки, дерев'яні палиці та труби.³³ Державний департамент США зазначив, що сексуальні катування застосовуються для отримання зізнань як від чоловіків, так і від жінок: «Побиття та ураження електричним струмом в області геніталій, зґвалтування, погрози зґвалтування, примусове оголення та погрози зґвалтування членів сім'ї використовувалися як метод катування та жорстокого поводження з метою покарання, приниження або отримання зізнань».³⁴ До вторгнення 2022 року чоловіки становили 85% ув'язнених на сході України.³⁵ Хоча місця тримання під вартою, безумовно, були осередками СНПК, інші середовища, де практикувалося сексуальне насильство, включали блокпости та райони з підвищеною військовою присутністю. Через це жертвами СНПК у місцях тримання під вартою до війни 2022 року частіше стають молоді чоловіки, тоді як жертвами СНПК за межами місць несвободи в переважній більшості є жінки.³⁶

Українські діти не уникнули жаків СНПК у цій війні. Існують численні підтверджені випадки незаконного затримання дітей та їх тримання під вартою російськими збройними силами в Україні. В одному з випадків понад 70 дітей, наймолодшому з яких було лише 6 тижнів, разом із приблизно 400 цивільними особами утримувалися протягом 28 днів у підвалі школи в Ягідному, що на

²⁹ Шульц, П. (2021). *Чоловіки, які постраждали від сексуального насильства під час війни: досвід північної Уганди* (1-е вид.). Видавництво Каліфорнійського університету. <https://www.jstor.org/stable/j.ctv1f884s7>

³⁰ Шульц, П. (2021). *Чоловіки, які постраждали від сексуального насильства під час війни: досвід північної Уганди* (1-е вид.). Видавництво Каліфорнійського університету. <https://www.jstor.org/stable/j.ctv1f884s7>

³¹ Шульц, П. (2021). *Чоловіки, які постраждали від сексуального насильства під час війни: досвід північної Уганди* (1-е вид.). Видавництво Каліфорнійського університету. <https://www.jstor.org/stable/j.ctv1f884s7>

³² Чінкін, К., і Ріс, М. (2018). «Я втратив свою гідність»: Сексуальне та гендерно-обумовлене насильство в Сирійській Арабській Республіці. У коментарі до доповіді в залі засідань Незалежної міжнародної комісії з розслідування ситуації в Сирійській Арабській Республіці. Рада ООН з прав людини.

³³ Зодекар, К. (2023, лютий). *Пояснювальний матеріал: щодо сексуального насильства в умовах збройного конфлікту: Сексуальне насильство під час війни в Україні, 2014-2021*. Проект «Сексуальне насильство в умовах збройного конфлікту» (СНУЗК), Центр науки і міжнародних відносин Белфера, Гарвардська школа Кеннеді.

³⁴ Державний департамент США. (2021). *Національні доповіді щодо практики дотримання прав людини за 2021 рік: Україна*. <https://www.state.gov/reports/2021-country-reports-on-human-rights-practices/ukraine/>

³⁵ Управління Верховного комісара ООН з прав людини. *Свавільні затримання, катування та жорстоке поводження в умовах збройного конфлікту на сході України: 2014-2021*. Переглянуто 11 квітня 2023 р. з https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/UA/UkraineArbDetTorture_UA.pdf

³⁶ Нассар, А. та ін. (2022, травень). *Українське дослідження щодо стану та можливостей забезпечення репарацій жертвам сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом*. Глобальний фонд допомоги постраждалим.

Чернігівщині, разом із приблизно 400 цивільними особами.³⁷ Інформація про сексуальне насильство, скоєне щодо дітей під час цього конфлікту, є обмеженою, але такі випадки підтверджені, і цілком ймовірно, що їхня кількість значно вища, ніж офіційно задокументована. Майже 80% випадків сексуального насильства в умовах конфлікту залишаються незафіксованими, і цей відсоток навіть більший, коли йдеться про дітей.³⁸ За даними Офісу Генерального прокурора в Україні, станом на 13 липня 2023 року прокурори зафіксували 13 випадків СНПК щодо дітей. Комісія Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ) задокументувала випадки, коли російські військовослужбовці ґвалтували дівчат у їхніх домівках, а також змушували маленьких дітей слухати, як ґвалтують їхніх матерів.³⁹

Крім СНПК, якого зазнали діти, величезне занепокоєння викликають викрадення та торгівля дітьми. Росія вивезла з України близько 20 000 дітей, насильно перемістивши їх на окуповані Росією частини України або до дитячих будинків та інтернатів у Росії. Як тільки українські діти опиняються в Росії, їх віддають на всиновлення, щоб російські сім'ї могли позбавити їх української ідентичності, національності та культури.⁴⁰ Уже сам цей факт по суті може прирівнюватись до геноциду;⁴¹ крім того відсутність належного нагляду за безпекою українських дітей означає, що нам мало що відомо про можливі акти сексуального насильства проти них під час цього жахливого досвіду.

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, під час війни в Боснії (1992-1995): які уроки ми можемо винести для України?

Жінки, чоловіки та діти (в переважній більшості боснійські мусульмани) стали мішенню СНПК під час війни в Боснії. Хоча велика кількість постраждалих від СНПК досі не досягли правосуддя, робота трибуналу мала велике значення, хоча й залишилася обмеженою щодо результативності забезпечення правосуддя для жертв. Загалом в рамках процесів МТКЮ підозри у скоєнні сексуального насильства, включно з сексуальними домаганнями та зґвалтуваннями, були висунуті проти 161 особи. Зрештою, суд висунув звинувачення 78 особам, але засудив лише 32 з них. Хоча МТКЮ створив прецедент міжнародної судової практики щодо СНПК, його робота також демонструє, наскільки неймовірно складними і поодинокими були такі види справ.⁴² Прокурорам і слідчим, які розслідують злочини, пов'язані зі звірствами в Україні, важливо звертати увагу на гендерно-обумовлені злочини і додавати відповідну кваліфікацію, коли це необхідно, не лише для

³⁷ Управління Верховного комісара ООН з прав людини. (2022, 18 жовтня). *A/77/533: Незалежна міжнародна комісія з розслідування порушень в Україні*. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-10/A-77-533-AUV-UA.pdf>

³⁸ Сапежинська, Є. (2021). *Зброя війни: Сексуальне насильство над дітьми в умовах конфлікту*. Ресурсний центр з прав дитини «Save the Children». Переглянуто 14 квітня 2023 р. з <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/weapon-war-sexual-violence-against-children-conflict/>

³⁹ Управління Верховного комісара ООН з прав людини. (2022, 18 жовтня). *A/77/533: Незалежна міжнародна комісія з розслідування порушень в Україні*. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-10/A-77-533-AUV-UA.pdf>

⁴⁰ Осипова, С. (2023, 1 червня). *Незаконне переміщення: Як працює російська система вивезення українських дітей*. RadioFreeEurope. <https://www.rferl.org/a/inside-russian-system-taking-ukraine-children/32437567.html>

⁴¹ Організація Об'єднаних Націй (Генеральна Асамблея). (1948, 9 грудня). *Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього*. https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf

⁴² МТКЮ і МТР запровадили і вдосконалили судову практику саме щодо злочинів СНПК, що в кінцевому підсумку призвело до створення МКС.

того, щоб посилити аргументацію у судовій справі, але й для того, щоб врахувати всі категорії жертв і постраждалих.

На національному рівні, незважаючи на розвинену судову систему та значний досвід судового переслідування суттєвої кількості справ щодо воєнних злочинів в Боснії, станом на 2022 рік майже 500 справ щодо воєнних злочинів, в яких фігурують понад, як відомо, 4 000 підозрюваних, залишаються нерозглянутими прокурорами, які повинні здійснити належні процесуальні дії.⁴³ Значні невідповідності у винесенні вироків, включно з пом'якшуваними покараннями та очевидною корупцією, були задокументовані неурядовою організацією «Trial International»,⁴⁴ ОБСЄ,⁴⁵ та Радою Європи.⁴⁶ Однією з найбільш кричущих практик, поширених у боснійських судах, є відкуп засудженими особами від свого тюремного ув'язнення шляхом сплати штрафу. За останні п'ять років вісім осіб, засуджених за воєнні злочини, не відбували тюремного ув'язнення, сплативши цей штраф.⁴⁷ У період з 2012 по 2017 рік серед тих, хто все ж відбув покарання, пов'язане з позбавленням волі, вирок у справах щодо СНПК в середньому становили менше п'яти років — нижче встановленого законом мінімуму, передбаченого Кримінальним кодексом Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія.⁴⁸ Оскільки Україна розслідує воєнні злочини на власній території, її суди будуть зобов'язані запобігати корупції, яка може стати на заваді досягненню правосуддя, особливо у справах, пов'язаних з катуванням та сексуальним насильством.

Один з найважливіших уроків, який Україна може винести з боснійської війни, — це необхідність покласти на експертність місцевих неурядових організацій та інших організацій громадянського суспільства в їхній діяльності з питань СНПК. Неурядові організації відіграли важливу роль у наданні психосоціальної підтримки постраждалим від СНПК в Боснії та допомогли їм у підготовці вимог про репарації. Зокрема, організація «Medica Zenica», яка була створена в розпал війни, здійснювала цю діяльність. Україна повинна покласти на спроможності та ресурси місцевих та національних неурядових організацій під час та після конфлікту для надання комплексної допомоги та підтримки всім постраждалим від СНПК.

⁴³ Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). (2022, 28 червня). *ОБСЄ оприлюднила свою останню доповідь про розслідування воєнних злочинів у Боснії і Герцеговині*. <https://www.osce.org/mission-to-bosnia-and-herzegovina/521233>

⁴⁴ Trial International. (б. д.). *Покарання за сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: Керівні принципи для боротьби з невідповідностями у винесенні вироків*. Переглянуто 13 квітня 2023 р. з https://trial.ba/wp-content/uploads/2019/05/01_publication__en_page_by_page_WEB.pdf

⁴⁵ Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). (2017, 20 червня). *На шляху до правосуддя для жертв сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, у Боснії та Герцеговині: Прогрес у судах Боснії і Герцеговини у 2014-2016 роках*. <https://www.osce.org/mission-to-bosnia-and-herzegovina/324131>

⁴⁶ Комісар Ради Європи з прав людини. (2017, 7 листопада). *Доповідь за результатами візиту до Боснії і Герцеговини*. <https://rm.coe.int/report-following-the-visit-to-bosnia-and-herzegovina-from-12-to-16-jun/16807642b1>

⁴⁷ Trial International. (2023, 26 квітня). *До Парламентської асамблеї Боснії і Герцеговини направлено пропозицію щодо скасування практики відкупу від тюремних термінів у справах про воєнні злочини*. <https://trialinternational.org/latest-post/a-proposal-to-abolish-the-practice-of-buying-out-prison-sentences-in-war-crime-cases-headed-to-the-parliamentary-assembly-of-bosnia-and-herzegovina/>

⁴⁸ Trial International. (2023, 26 квітня). *До Парламентської асамблеї Боснії і Герцеговини направлено пропозицію щодо скасування практики відкупу від тюремних термінів у справах про воєнні злочини*. <https://trialinternational.org/latest-post/a-proposal-to-abolish-the-practice-of-buying-out-prison-sentences-in-war-crime-cases-headed-to-the-parliamentary-assembly-of-bosnia-and-herzegovina/>; Югославія: *Кримінальний кодекс Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії*. (1977, 1 липня). Відтворено за матеріалами Refworld, УВКБ ООН, Агентство ООН у справах біженців. <https://www.refworld.org/docid/3ae6b5fe0.html>

Україна: Соціальні аспекти післявоєнної відбудови та міжнародні процеси правосуддя і забезпечення відповідальності

Починаючи з 2014 року, виникло чимало можливостей як на національному, так і міжнародному рівнях для досягнення справедливості та надання репарацій для постраждалих від СНПК на сході України. Жертви та постраждалі зазнали фізичного, психологічного, економічного та соціального впливу, вони мають особливі потреби та рекомендації щодо того, як і чому матеріальні та символічні репарації мають вирішальне значення для процесу відновлення справедливості та притягнення винних до відповідальності. Це детально описано в дослідженні Глобального фонду допомоги постраждалим щодо стану та можливостей надання репарацій в Україні.⁴⁹ Постраждалі вимагають надання таких репараційних заходів як особливий статус потерпілого, публічне визнання, в тому числі з боку українського уряду, безкоштовна правова допомога, реституція житла та майна, відновлення особистих документів, гарантії неповторення, а також компенсація за втрачене житло, реабілітаційні послуги, психологічна підтримка та допомога у догляді за дитиною. Більшість постраждалих вважають, що саме український уряд, за міжнародної підтримки, несе відповідальність за надання репарацій, хоча в кінцевому підсумку Росія повинна оплатити ці заходи. Незважаючи на певні зрушення у створенні механізмів правосуддя перехідного періоду, прогрес залишається повільним. Це порушує складне питання про те, як досягнути такого правосуддя у розумні строки, але водночас забезпечити ґрунтовний процес з врахуванням думок та потреб постраждалих.

За даними спеціалізованого управління з організації розслідування злочинів СНПК, який очолює Ірина Діденко в Офісі Генерального прокурора (станом на 13 липня 2023 р.), слідчі ідентифікували 212 випадків СНПК (проти 69 чоловіків і 143 жінки, включно з неповнолітніми, серед яких 12 дівчат і один хлопець). Ці випадки включають зґвалтування, скалічення геніталій, примусове оголення та примушування спостерігати за сексуальним насильством над близькими людьми. У 62 з 212 випадків Офісу Генерального прокурора вдалося ідентифікувати 30 військовослужбовців Російської Федерації, які скоїли зґвалтування та сексуальне насильство під час війни. Усім 30 чоловікам були висунуті обвинувачення, а двоє з них були офіційно визнані винними заочно і засуджені до 12 і 10 років ув'язнення відповідно. Те, що команді Діденко вдалося під час війни провести розслідування та ідентифікувати російських солдатів, які скоїли СНПК, свідчить про їхню відданість справі.

Кількість чоловіків-жертв СНПК, які є військовослужбовцями Збройних сил України — чоловіків, які перебували в полоні та зазнали катувань, зґвалтувань і каліцтв геніталій електричним струмом, — зростає. Ці чоловіки повинні бути включені в усі обговорення про відповідальність за скоєння СНПК як повноцінні учасники процесу. Після деокупації територій на сході та півдні України прояснилася чітка закономірність: де б не перебували російські військові, вони застосовували

⁴⁹ Глобальний фонд допомоги постраждалим. (б. д.). *Дослідження стану та можливостей для надання постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, в Україні*. Переглянуто 11 квітня 2023 р., з https://static1.squarespace.com/static/5ff7d9f4dd4cdc650b24f9a4/t/62e8c52391c7e521bf08adf0/1659422014821/GSFReportUkraine_UKR_Web.pdf

сексуальне насильство для пригноблення громад і розриву сімейних і громадських зв'язків, що є ознакою геноциду, як уже згадувалося раніше. Схожість випадків СНПК, повідомлених у різних регіонах, свідчить про те, що згвалтування використовується як засіб війни та потенційно прирівнюється до акту геноциду, а Офіс Генерального прокурора має докази того, що російські командири наказували своїм солдатам гвалтувати українських цивільних осіб.⁵⁰

Що стосується індивідуальної кримінальної відповідальності, то принцип універсальної юрисдикції набирає обертів на міжнародному рівні, і видається більш імовірним, що треті держави, зокрема, підписанти Римського статуту, можуть забезпечити переслідування російських воєнних злочинців у своїх національних судах. Нещодавній приклад такого переслідування мав місце в німецькому суді, який виніс обвинувальний вирок за геноцид бойовику «Ісламської держави», який скоїв сексуальне насильство і поневолив єзидську жінку в Сирії.⁵¹ Також країни Заходу узгоджено працюють над заморожуванням та арештом російських активів, як державних, так і приватних. У березні 2022 року Європейська комісія створила Цільову групу «Заморозити та вилучити» для забезпечення співпраці та взаємодії країн-членів ЄС щодо санкцій, пов'язаних з Україною. Станом на листопад 2022 року країни-члени ЄС заморозили активи російських олігархів на суму 19 мільярдів євро (близько 20,9 мільярда доларів США за поточним курсом).⁵² Крім того, майже 300 мільярдів євро резервів російського Центрального банку були заморожені в ЄС та інших країнах Групи Семи. Комісія запропонувала 1) створити систему управління та інвестування заморожених державних коштів, а отримані доходи спрямувати на відбудову України, а також 2) прив'язати активи Центрального банку до можливої майбутньої мирної угоди, яка б компенсувала Україні завдані збитки. У жовтні 2022 року Інститут «New Lines» зібрав команду міжнародних експертів-правників, економістів та науковців, щоб розробити новий спосіб репарацій за допомогою своєї багатосторонньої моделі заходів щодо репарацій (БМЗР).⁵³ «БМЗР містить дорожню карту для легального використання російських коштів, вже заморожених країнами, які ввели санкції проти Росії через війну, і надає детальний перелік можливих джерел російських державних коштів для використання. Вона також пропонує функціональний ефективний спосіб конфіскації та розподілу цих коштів, задля відбудови України не в далекому майбутньому, а під час війни». У червні 2023 року Інститут «New Lines» опублікував ще одну доповідь, в якій викладено модель багатосторонньої передачі активів, що передбачає, що країни можуть у правомірний спосіб вийти за рамки простого заморожування російських активів і фактично передати 300 мільярдів євро

⁵⁰ Барбер, Х. і Таунслі, С. (2023, 14 березня). Групове згвалтування та застосування електричного струму до геніталій: Розслідування жаклих воєнних злочинів в Україні. *The Telegraph*. <https://www.telegraph.co.uk/global-health/women-and-girls/fight-back-against-putins-war-criminals/>

⁵¹ Клуні, А., Мехнер, С., фон Вістінгаузен, Н., Язда [єзидська неурядова організація] і Мурад, Н. (2022, 27 липня). *Німецький суд виніс другий обвинувальний вирок за скоєння злочину геноциду членом ІДІЛ після поневолення та знущання над єзидською жінкою в Сирії*. Doughty Street Chambers. <https://www.doughtystreet.co.uk/news/german-court-hands-down-second-genocide-conviction-against-isis-member-following-enslavement>

⁵² Європейська комісія. (2022, 30 листопада). *Україна: Комісія представила варіанти, як змусити Росію заплатити за свої злочини* [Прес-реліз]. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_7311

⁵³ Грант, Т. (2022, 25 жовтня). *Багатостороння модель заходів щодо репарацій*. Інститут стратегії та політики «New Lines». <https://newlinesinstitute.org/ukraine/multilateral-action-model-on-reparations/>

активів, які будуть зберігатися на рахунку-ескроу, для відновлення України.⁵⁴ Міжнародні норми про право контрзаходів уповноважують держави на такі методи протидії. Ця унікальна модель дозволила б створити глобальний фонд для відбудови та забезпечення репарацій, який міг би розпочати роботу вже цього року.

Сполучені Штати очолюють зусилля з надання матеріальної підтримки Україні, а також розробляють заходи забезпечення відповідальності, особливо коли мова йде про постраждалих від СНПК. У квітні 2023 року Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) за підтримки Фонду ООН у галузі народонаселення передало українському уряду та місцевим партнерам 60 автомобілів для допомоги 100 мобільним бригадам, які наразі надають безкоштовну психосоціальну підтримку постраждалим від гендерно-обумовленого та домашнього насильства по всій території України.⁵⁵ Ці люди часто проживають у віддалених районах або поблизу лінії фронту, що ускладнює доступність допомоги. Станом на квітень бригади відреагували на понад 90 000 викликів, що свідчить про значну потребу в таких мобільних бригадах і в ще більшій підтримці програм, які фокусуються на потребах постраждалих від гендерно-обумовленого насильства. У листопаді 2022 року президент Джо Байден оприлюднив Президентський меморандум про забезпечення відповідальності за скоєння СНПК («Меморандум») з нагоди проведення міжнародної урядової конференції «Ініціатива із запобігання сексуальному насильству в умовах конфлікту» у Великій Британії.⁵⁶ Меморандум доручає державному секретарю, міністру фінансів, генеральному прокурору і директору національної розвідки використовувати «чинні повноваження в максимально можливій мірі для сприяння відповідальності за злочини СНПК проти людей будь-якої гендерної ідентичності. Згідно з Меморандумом США зобов'язуються використовувати всі наявні інструменти забезпечення відповідальності, включно із санкціями, допомогою у сфері безпеки, візовими обмеженнями та двосторонньою дипломатією з іноземними урядами-партнерами для просування та адвокації правосуддя та притягнення до відповідальності осіб, винних у скоєнні СНПК. Важливо, що Меморандум також доручає федеральним відомствам працювати на двосторонній і багатосторонній основі з міжнародними організаціями та місцевими організаціями громадянського суспільства над збором доказів, з урахуванням потреб та інтересів постраждалих. Санкції дуже рідко застосовуються проти осіб, які скоюють СНПК, тому, хоча Меморандум діє лише менше року, він вже надає Міністерству фінансів нову призму, через яку можна розглядати і призначати санкції.

Хоча всі ці правові методи і плани є важливими, не менш важливими є соціальні аспекти післявоєнної відбудови України. Як ми бачимо на прикладі Боснії, минули вже десятиліття, а деякі постраждали від СНПК лише зараз заявляють про злочини, діляться пережитим досвідом та

⁵⁴ Зіскіна, Ю. (2023, 14 червня). *Багатостороння передача активів: Модель із забезпечення репарацій для України*. Інститут «New Lines». <https://newlinesinstitute.org/ukraine/multilateral-framework-for-transferring-state-assets/>

⁵⁵ Фонд ООН у галузі народонаселення. (2023, 25 квітня). *Фонд ООН у галузі народонаселення доставив 60 автомобілів, наданих урядом США для допомоги постраждалим від гендерно-обумовленого насильства по всій території України*. <https://ukraine.unfpa.org/en/PSSmt60eng>

⁵⁶ Білий дім (2022, 28 листопада). *Меморандум про забезпечення відповідальності за сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом*. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2022/11/28/memorandum-on-promoting-accountability-for-conflict-related-sexual-violence/>

намагаються отримати репарації. Трансформаційні репарації, тобто механізми репарацій, які спрямовані на подолання структурної соціальної, гендерної, політичної та економічної нерівності, мають бути створені та доступні для всіх постраждалих. Хоча міжнародні правові механізми можуть бути важливим елементом правосуддя перехідного періоду, їм часто бракує фінансової підтримки або фактичного втілення в життя, а на досягнення результату можуть піти десятиліття. Саме тому проміжні репараційні заходи та внутрішні зусилля є критично важливими на цьому етапі. Місцеві організації громадянського суспільства та неурядові організації мають найкращі можливості для надання трансформаційної допомоги постраждалим від СНПК, тому для України вкрай важливо створити внутрішній реєстр постраждалих, а не покладатися лише на міжнародний реєстр. На додаток до індивідуальних репарацій, слід розглянути можливість колективних репарацій. Колективні репарації — це блага, призначені «для усунення колективної шкоди, завданої внаслідок порушення міжнародного права».⁵⁷ Ці блага мають бути спрямовані на усунення першопричин соціальної нерівності і можуть включати будівництво шкіл і лікарень або створення комісії з встановлення істини для розслідування колективної шкоди, заподіяної Російською Федерацією українцям.

Незважаючи на весь цей прогрес, залишається багато перешкод на шляху до досягнення справедливості та притягнення до відповідальності кривдників постраждалих від СНПК. Нещодавно виникли проблеми з обміном доказами, наприклад, коли Пентагон США протягом кількох місяців блокував оприлюднення розвідувальних даних про російські воєнні злочини.⁵⁸ Однак у липні 2023 року Байден доручив уряду США почати обмін цими доказами з МКС, що стало непоміченим, але суттєвим зрушенням у політиці США.⁵⁹ Ще однією перешкодою є те, що, як зазначалося вище, постраждалі часто неохоче розповідають про свій досвід з різних причин. Існує велика кількість психосоціальних і фізичних перешкод для повідомлення про сексуальне насильство, особливо під час збройного конфлікту, зокрема, побоювання щодо російських репресивних дій у відповідь на таке повідомлення, систематичний сексизм в українських інститутах, глибоко вкорінена корупція в українських правоохоронних органах, соціальна стигма і осуд, а також страх бути звинуваченим у «співпраці» з росіянами. Однією з найбільших проблем на шляху до досягнення справедливості у цій війні є відсутність координації. В Україні докладається багато розрізнених і неузгоджених між собою зусиль для збору та документування доказів злочинів, опитування свідків і постраждалих, а також для створення трибуналів, але багато з цих зусиль залишаються точковими. Без доказів та свідчень жертв і свідків неможливо забезпечити репаративне правосуддя для постраждалих. У міру того, як Україна рухається вперед, важливо звернути увагу на досвід Боснії, щоб визначити, які методи спрацювали, а які ні, щоб напрацювати найбільш ефективну модель допомоги українським постраждалим від СНПК.

⁵⁷ Розенфельд, Ф. (2010, вересень). Забезпечення колективних репарацій для жертв збройного конфлікту. *Міжнародний огляд Червоного Хреста*, 92(879), 731-46. <https://doi.org/10.1017/S1816383110000494>

⁵⁸ Севідж, Ч. (2023, 8 березня). Пентагон блокує передачу доказів можливих воєнних злочинів Росії до Гаазького суду. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2023/03/08/us/politics/pentagon-war-crimes-hague.html>

⁵⁹ Севідж, Ч. Байден доручив уряду США передати докази російських воєнних злочинів Гаазькому суду. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2023/07/26/us/politics/biden-russia-war-crimes-hague.html?smtyp=cur&smid=tw-nytimes>

Висновки/пропозиції щодо запровадження політики

Для міжнародної спільноти

1. **Принцип універсальної юрисдикції:** У 2018 році, через 23 роки після завершення боснійської війни, мало місце позитивне зрушення щодо переслідування воєнних злочинців, коли Боснія висунула обвинувачення колишньому солдату боснійських сербів Слободану Чурчичу у вбивстві двох боснійців, а також зґвалтуванні та сексуальному насильстві над боснійськими жінками і дівчатами в муніципалітеті Фоча. У 2022 році Вищий суд у Подгориці, Чорногорія, підтвердив обвинувальний висновок щодо Чурчича, який на той час проживав у Чорногорії. Рішення чорногорського суду є важливим рубежем, оскільки це одна з перших справ про воєнні злочини, переданих з Боснії до Чорногорії, яка демонструє, як слід дотримуватися і застосовувати принцип універсальної юрисдикції, особливо на Західних Балканах. Як і у випадку з єзидами в Німеччині, а тепер і в Чорногорії, принцип універсальної юрисдикції є можливістю для третіх країн виконати свої зобов'язання за міжнародним правом. Малоімовірно, що тисячі боснійських жертв зможуть досягнути правосуддя за свого життя. Це особливо очевидно з огляду на чималу кількість нерозглянутих справ про воєнні злочини, і те, що деякі злочинці перебувають поза межами досяжності юрисдикції Боснії, а багато хто з них є досить старими і хворими, з високою ймовірністю втратити дієздатність і померти. У випадку України держави мають логічний і моральний обов'язок використовувати принцип універсальної юрисдикції та власне національне законодавство і судові системи для притягнення винних у скоєнні СНПК до відповідальності в інтересах України. Такі країни як Литва, Німеччина, Швеція та Іспанія вже розпочали розслідування російських воєнних злочинів в Україні. Інші країни мають наслідувати цей приклад і допомогти українському Офісу Генерального прокурора у розслідуванні понад 80 000 воєнних злочинів.
2. **Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього:** Відповідно до Конвенції про геноцид держави-учасниці повинні вживати заходів для запобігання геноциду згідно зі статтею I відтоді, як вони дізналися або очевидно повинні були знати, що існує серйозна загроза геноциду, а також карати за суттєві порушення Конвенції про геноцид, як це передбачено статтею III. У травні 2022 року Інститут «New Lines» та Центр Рауля Валленберга опублікували правовий аналіз, в якому детально описали порушення Російською Федерацією Конвенції про геноцид.⁶⁰ Понад рік потому докази продовжують свідчити про те, що Росія веде систематичну і спрямовану на конкретних жертв кампанію геноциду проти українського народу і що вона несе державну відповідальність за скоєння цього злочину. Конвенція про геноцид надає державам-учасницям інструментарій для

⁶⁰ Інститут стратегії та політики «New Lines». (2022, 25 травня). *Незалежний правовий аналіз порушення Російською Федерацією Конвенції про геноцид в Україні та обов'язку запобігти*. <https://newlinesinstitute.org/wp-content/uploads/Ukrainian-Final-Report.pdf>

конкретних дій. Наприклад, держави, які мають сильніші політичні зв'язки з Росією, мають більший обов'язок використовувати свій вплив у цьому питанні, тоді як інші держави можуть надсилати більше військових вантажів та зброї в Україну, щоб запобігти посиленню гуманітарної кризи. У березні 2023 року МКС видав ордер на арешт президента Росії Володимира Путіна та його Уповноваженої з прав дитини Марії Львової-Белової за воєнні злочини викрадення та депортації українських дітей до Росії. На додаток до воєнних злочинів за Римським статутом, положення Конвенції про геноцид 1948 року також надають механізм здійснення правосуддя щодо вищезгаданих дій. Хоча ці дії наразі класифікуються МКС як воєнні злочини,⁶¹ ордери на арешт також попереджають держави-учасниці Конвенції про можливе скоєння актів геноциду,⁶² що відповідно зумовлює виникнення обов'язку запобігти їм. Будь-яка із 152 держав-учасниць,⁶³ зокрема, та пів дюжина країн серед них, парламенти яких визнали, що вчиняються акти геноциду, повинні негайно вжити всіх можливих заходів для запобігання новим актам геноциду, особливо з боку осіб, які, серед інших злочинів, віддали наказ про насильницьке вивезення українських дітей до Росії та беруть у ньому безпосередню участь.

3. **Міжнародний кримінальний суд:** Щодо виданого МКС ордеру на арешт Володимира Путіна та Марії Львової-Белової члени міжнародної спільноти повинні співпрацювати з МКС у забезпеченні виконання його ордерів на арешт, а також розслідувати та надавати Суду інформацію про роль інших російських та білоруських посадовців у незаконній депортації українських дітей. Важливо, щоб Суд видав ордери на арешт інших ключових посадовців російського режиму, які віддають накази та беруть участь у таких воєнних злочинах.
4. **Порядок денний «Жінки, мир, безпека» та концепції феміністично-орієнтованої миротворчості:** У Боснії залишаються проблеми, пов'язані із запереченням геноциду та недієздатністю Ради міністрів через перешкоджання з боку національного уряду, що негативно впливає на верховенство права та права людини на національному рівні. Передбачене Дейтонськими угодами створення кількох урядів⁶⁴, які були цілеспрямовано децентралізовані, призвело до послаблення держави Боснія і Герцеговина та підризу захисту прав людини по території всієї країни, особливо стосовно здійснення репарацій для жертв СНПК або катувань, які не мають ані стандартних пільг у країні, ані систематичної підтримки через величезні відмінності між органами влади на державному та місцевому рівнях.⁶⁵ Така структура уряду підкреслює, наскільки важлива інтеграція мирних процесів, керованих громадами, інклюзивних та феміністично-орієнтованих, в будь-які обговоренні мирного процесу між Росією та Україною в майбутньому. Дисфункціональні пост-дейтонські

⁶¹ Офіс Прокурора МКС може додати або оприлюднити додаткові обвинувачення, пов'язані з депортацією або переміщенням дітей, у тому числі як злочини проти людяності або злочин геноциду.

⁶² Див. статтю II(e) Конвенції про геноцид.

⁶³ Див. звіт Інституту «New Lines» та Центру Рауля Валленберга «Незалежний правовий аналіз порушення Російською Федерацією Конвенції про геноцид в Україні та обов'язку запобігти», де йдеться про відповідальність Росії як держави, с. 10-11.

⁶⁴ Боснійська війна завершилася укладенням Дейтонських угод, які підтвердили незалежність Боснії та розділили країну на Боснійсько-Хорватську Федерацію БіГ (Боснію і Герцеговину) та Республіку Сербську. Критики угод стверджують, що вони створили складну і розколону політичну систему, яка заморозила, а не поклала край конфлікту.

⁶⁵ Ністуен, Г. (2005). *Досягнення миру чи захист прав людини?: Суперечності поміж нормами щодо етнічної дискримінації в Дейтонських мирних угодах*. Бібліотека з прав людини Інституту Рауля Валленберга, т. 23. Brill. <https://doi.org/10.1163/9789047408291>

держави є прикладом «війни іншими засобами» через блокування роботи уряду, відсутність верховенства права та відсутність судового переслідування найжорстокіших злочинців війни. Можна багато чого дізнатися про те, наскільки важливим є комплексність та інклюзивність не лише для сталості миру, але й для справедливого правосуддя для постраждалих від СНПК. У Дейтонських угодах нічого не сказано про ефективну чи значущу участь жінок або постраждалих у мирному процесі. Натомість мирні переговори виключили ці дві категорії та зосередилися виключно на питаннях етнічної приналежності та територіального розподілу. Інклюзивні миротворчі процеси та процеси правосуддя перехідного періоду, де жінки стають повноцінними учасниками діалогу, з більшою ймовірністю призведуть до більш тривалого та міцного миру.⁶⁶ Крім того, не допустивши постраждалих до повноцінної участі в мирних переговорах та проігнорувавши поширеність СНПК і гендерно-обумовлений спосіб, у який сербські сили вели війну в Боснії, в якій тіло жінки ставало частиною поля бою, учасники мирних переговорів не скористалися ключовою можливістю усунути деякі з першопричин війни. Можливо, якби жінки і постраждалі були залучені до Дейтонського мирного процесу, ми б не стали свідками назрівання нового конфлікту на Західних Балканах. Якщо і коли мирний процес для України буде відбуватися, жінки та постраждалі повинні бути ефективно включені в нього як повноцінні учасники.

5. **Рамки співпраці:** Одним із найважливіших уроків, які міжнародна спільнота в цілому винесла з досвіду Боснії, є необхідність зосередження уваги на запобіганні та реагуванні на сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом. Зокрема, ООН дійшла висновку про необхідність створення Офісу Спеціального представника Генерального секретаря з питань сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, який наразі очолює Праміла Паттен. Цей офіс був створений у 2009 році, щоб змінити переконання про те, що СНПК є «неминучим побічним продуктом війни, а скоріше злочином, якому можна запобігти і який підлягає покаранню згідно з міжнародним правом прав людини та міжнародним кримінальним правом».⁶⁷ З моменту незаконного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року, Офіс Спеціального представника Генерального секретаря з питань сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, надає ґрунтовну підтримку українському уряду в питаннях допомоги постраждалим від СНПК та покращення механізмів відповідальності для злочинців. У травні 2022 року було підписано Рамкову угоду про співпрацю між урядом України та офісом Праміли Паттен, яка об'єднала міжнародні та національні організації у роботі над підтримкою постраждалих від СНПК.⁶⁸ Важливо, що Рамкова програма також ґрунтується на Національному плані дій України з питань жінок, миру та безпеки — ключовому порядку денному, який має бути використаний для будь-якого феміністично-орієнтованого та інклюзивного реагування на конфлікт. Союзники України повинні

⁶⁶ Рада з міжнародних відносин. (б. д.). *Участь жінок у мирних процесах*. Переглянуто 7 серпня 2023 р. з <https://www.cfr.org/womens-participation-in-peace-processes>

⁶⁷ Організація Об'єднаних Націй. Офіс Спеціального представника Генерального секретаря з питань сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. *Інформація про Офіс*. Доступно за посиланням: <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/about-us/about-the-office/>

⁶⁸ Організація Об'єднаних Націй. *Рамкова програма співробітництва між Урядом України та Організацією Об'єднаних Націй щодо запобігання та реагування на сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом*. Кабінет Міністрів України. Доступно за посиланням: https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2022/05/20220503-FoC_Ukraine_SIGNED.pdf

координувати з Офісом Спеціального представника Генерального секретаря з питань сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, щодо пріоритетів Рамкової програми співпраці та надавати фінансову підтримку українському уряду для реалізації Національного плану дій з питань жінок, миру та безпеки.

6. **Посібник стосовно зобов'язань держав щодо сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом:** У липні 2023 року Ініціатива «Red Line» Фонду Муквеге випустила «Посібник стосовно зобов'язань держав щодо сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом», в якому «зібрані всі чинні міжнародно-правові норми, що стосуються сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, у вигляді посібника з метою всебічного інформування держав про їхні поточні зобов'язання за міжнародним гуманітарним правом, міжнародним правом у галузі прав людини та резолюціями Ради Безпеки ООН, що формують порядок денний у сфері захисту прав жінок, миру і безпеки».⁶⁹ Чимала кількість норм і міжнародних зобов'язань, що стосуються відповідальності за скоєння СНПК, уже була напрацьована. Україна та її союзники повинні використовувати всі правові можливості не лише для покарання винних у СНПК, але й, в першу чергу, для запобігання цьому явищу. Цей посібник є першим матеріалом для політиків, який вмістив усі відповідні міжнародні правові норми та стандарти, і, що важливо, у процесі його написання використовувався підхід, орієнтований на постраждалих від насильства.
7. **Міжнародний реєстр збитків:** У травні 2023 року Рада Європи затвердила Реєстр збитків для документування збитків, завданих Росією Україні, починаючи з 24 лютого 2022 року, для майбутніх позовів щодо виплати компенсації та здійснення репарацій.⁷⁰ Реєстр було створено на початковий період у три роки. Хоча це позитивний крок для досягнення правосуддя для постраждалих та притягнення кривдників до відповідальності поза рамками заходів кримінального переслідування, реєстр є національною та міжнародною політичною реакцією на війну, створеною без консультацій з самими жертвами. Постанова про створення міжнародного реєстру не містить інструкцій щодо того, як визначатиметься пріоритетність позовів або які форми компенсації чи репарацій можуть бути запропоновані. Головний офіс реєстру буде розташований у Гаазі, далеко від потенційних позивачів в Україні. Модель Інституту «New Lines» щодо багатосторонньої передачі активів (описана вище) має бути використана для фінансування міжнародного реєстру, а також національного реєстру (описаного нижче), з окремими рекомендаціями, присвяченими постраждалим від СНПК. Розробники міжнародного реєстру повинні створити план за участю жертв щодо того, як можна розподіляти компенсації.
8. **Підхід, орієнтований на постраждалих:** Відкладене правосуддя — це відмова у правосудді, але здійснення правосуддя без участі самих постраждалих — не можна вважати правосуддям. Розробники міжнародного реєстру та запропонованого національного реєстру (див. нижче) повинні співпрацювати з місцевими неурядовими організаціями та офісом Ірини Діденко, в Генеральній прокуратурі України, аби врахувати думки

⁶⁹ Посібник стосовно зобов'язань держави щодо сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. (б. д.). Переглянуто 28 липня 2023 р. з <https://red-line-guidebook.netlify.app/>.

⁷⁰ DW. (2023, 17 травня). Рада Європи затвердила реєстр збитків проти Росії. <https://www.dw.com/en/council-of-europe-approves-register-of-damage-against-russia/a-65656902>

постраждалих та їхні потреби в отриманні репарацій, включно з, але не обмежуючись, компенсацією, і спільно розробити рішення, які б задовольняли потреби всіх постраждалих від СНПК. Підхід, орієнтований на постраждалих, має бути інтегрований у реєстри втрат і збитків, проміжні репараційні заходи, усі інші програми репарацій, гуманітарні проекти, процес збору доказів і свідчень для судових процедур, а також у діяльність усіх українських державних служб і структур, що працюють з постраждалими від СНПК. У Боснії такі організації, як Medica Zenica та Vive Zene, відіграли вирішальну роль у забезпеченні правосуддя для постраждалих та притягнення до відповідальності винних у скоєнні сексуального насильства та катувань під час та після війни завдяки їхньому глибокому знанню проблематики та наявним зв'язкам у місцевих громадах. Фінансування, координація та співпраця з місцевими українськими організаціями, які мають досвід надання допомоги та експертність з питань СНПК, такими як «ЮрФем»,⁷¹ Український жіночий фонд,⁷² «Дія»,⁷³ «Інсайт»,⁷⁴ або «Гідна»,⁷⁵ зробить будь-які програми та допомогу більш ефективними, сталими та інклюзивними.

Для України

1. **Національний реєстр втрат і збитків:** Видається, що Україна надмірно покладається на ефект від роботи міжнародного Реєстру збитків для допомоги постраждалим від СНПК. Внутрішній реєстр і внутрішній процес надання репарацій заповнять прогалини міжнародного механізму. Для України важливо створити внутрішній реєстр, який би доповнював і координував роботу міжнародного механізму. Відповідно до Основних принципів і керівних положень щодо права на правовий захист і надання репарацій для жертв грубих порушень міжнародних прав людини і грубих порушень міжнародного гуманітарного права, розроблених Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини, стандарт доказування для цілей отримання репарацій є нижчим, ніж «поза розумним сумнівом».⁷⁶ За необхідності, національний реєстр може встановлювати доказові вимоги, відмінні від вимог, прийнятих у міжнародному механізмі (при збереженні однакового стандарту доказування), щоб полегшити обмеження доступу до нього, зокрема, для постраждалих від СНПК. Національний реєстр також буде набагато доступнішим географічно, ніж міжнародний, що полегшить доступ до нього для постраждалих від СНПК та їхніх родин в Україні. Наявність національного реєстру також допоможе відновити демократичні інститути та довіру до національних структур і систем. Міжнародний і національний реєстри повинні координувати зусилля задля уникнення завдання непотрібної шкоди постраждалим. Національний реєстр

⁷¹ JurFem. *Насильство під час війни*. Переглянуто 7 серпня 2023 з <https://jurfem.com.ua/nasylstvo-pid-chas-zbroynogo-konfliktu/>

⁷² Український Жіночий Фонд. Переглянуто 6 вересня 2023 з <https://uwf.org.ua>

⁷³ Асоціація Жінок України «Дія». Переглянуто 30 серпня 2023 з <https://www.diya-ua.org>

⁷⁴ Громадська організація «Інсайт». <https://www.insight-ukraine.org/en/>

⁷⁵ Гідна | Безкоштовна психологічна допомога жінкам, які зазнали насильства. Gidna.org. Переглянуто 6 вересня 2023 з <https://gidna.org/en>.

⁷⁶ Організація Об'єднаних Націй (Генеральна Асамблея). (2005, 15 грудня). *Основні принципи та керівні положення, що стосуються права на правовий захист і репарації для жертв грубих порушень міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права*. A/RES/60/147. Доступно за посиланням: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-and-guidelines-right-remedy-and-reparation>

може стати місцем, де всі дані будуть зберігатися, групуватися, консолідуватися та накопичуватися для цілей правосуддя перехідного періоду та надання репарацій (що потребуватиме подальшого обговорення способів зберігання даних, їхньої безпеки тощо). Крім того, міжнародний реєстр охоплюватиме лише ті порушення, що скоїлися з 2022 року, тоді як конфлікт розпочався у 2014 році, тому постраждали до 2022 року, будуть виключені з цього інструменту правосуддя. Важливим питанням для України, коли йдеться про реєстри збитків, є питання фінансування. Якщо міжнародний механізм і запропонований внутрішній реєстр фінансуватимуться за рахунок заморожених і переведених російських активів, усі держави, де знаходяться російські активи, такі як США і Великобританія, будуть залучені до прийняття рішень про те, куди буде спрямовано ці кошти. Це може мати обмежувальний характер, тому для цих зацікавлених сторін буде критично важливо забезпечити підхід, орієнтований на постраждалих, коли кошти використовуються таким чином, щоб це повністю відповідало інтересам постраждалих від СНПК. Хоча модель Інституту «New Lines» щодо багатосторонньої передачі активів може бути використана для передачі заморожених російських активів для фінансування як міжнародного, так і національного реєстрів, міжнародну спільноту та Україну слід додатково спонукати до пожертвування коштів для підтримки цієї роботи.

2. **Репарації:** Хоча перебування закликів про надання репарацій на порядку денному від початку вторгнення є позитивним кроком, наразі розмова про їх надання Україні зосереджена на державі, й існує обмежене розуміння того, що означають репарації для індивідуальних жертв у порівнянні з міждержавними репараціями. Репарації виходять за рамки простої фінансової компенсації, і саме тому підходи, орієнтовані на постраждалих, мають ключове значення. Трастовий фонд МКС допомоги жертвам⁷⁷ пропонує певні передові практики щодо найбільш доцільних форм репарацій для жертв. Саме через процеси розробки та впровадження заходів з визнання жертв, досягнення правосуддя та забезпечення відповідальності, гарантій неповторення та реабілітації починається можливість для постраждалих від СНПК подолати пережиту травму. Проміжні репараційні заходи, такі як надання доступу до медичної допомоги, психосоціальної підтримки або безкоштовних юридичних консультацій, повинні бути запроваджені до початку будь-якого офіційного процесу надання репарацій. Боснія має внутрішню програму надання репарацій, хоча її фактична реалізація є неефективною через структуру урядування, тому лише близько 1 000 осіб отримують репарації. Україна також має внутрішню репараційну програму, але, на жаль, з 2014 року державна допомога постраждалим від СНПК була обмеженою. Згідно з дослідженням ГФП щодо ситуації в Україні станом на грудень 2021 року лише 209 постраждалих фактично отримали одноразову державну компенсацію.⁷⁸ Генеральна прокуратура в Україні розслідує понад 80 000 воєнних злочинів, а підрозділ з питань СНПК розслідує сотні задокументованих випадків СНПК. У конфліктах по всьому світу постраждали

⁷⁷ Трастовий фонд допомоги жертвам. (б. д.). *Надання репарацій*. Переглянуто 8 серпня 2023 з <https://www.trustfundforvictims.org/index.php/en/what-we-do/reparation-orders>

⁷⁸ Глобальний фонд допомоги постраждалим. (б. д.). *Дослідження стану та можливостей для надання репарацій постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, в Україні*. Переглянуто 11 квітня 2023 з https://static1.squarespace.com/static/5ff7d9f4dd4cdc650b24f9a4/t/62e8c52391c7e521bf08adf0/1659422014821/GSFReportUkraine_UKR_Web.pdf

від СНПК так довго чекають на будь-яку форму правосуддя, що багато з них помирають, не дочекавшись його. Хоча постраждалі від сексуального насильства мають право на правосуддя та репарації, на практиці правові механізми та судові переслідування є поодинокими, дорогими та тривалими процесами з сумнівним ефектом попередження звірств у майбутньому.⁷⁹ Тим часом, держави-учасниці Римського статуту та/або Конвенції про геноцид, організації громадянського суспільства, широка міжнародна спільнота та інші відповідні суб'єкти можуть вжити заходів для підтримки нагальних потреб жертв, таких як медична допомога та притулок. Немає необхідності чекати судових переслідувань, комісій з встановлення істини і справедливості та/або комісій з примирення, щоб почати вирішувати проблеми гендерно-обумовленої шкоди, завданої людям під час конфліктів. Дослідження Глобального фонду допомоги постраждалим в Україні показало, що національні програми адміністративних репарацій насправді є більш ефективними та інклюзивними, ніж зусилля, докладені через національні та міжнародні суди, в рамках цивільного чи кримінального судочинства.⁸⁰ Проміжні репараційні заходи є важливими і можуть бути реалізовані негайно, поки триває конфлікт, для підтримки та допомоги постраждалим від СНПК. Модель Інституту «New Lines» щодо багатосторонньої передачі активів спирається на право про державні контрзаходи, яке дозволяє західним союзникам України, в банках яких зберігаються заморожені російські активи на загальну суму 350 мільярдів доларів, передати ці активи на рахунок-ескроу для відновлення України, починаючи вже з 2024 року. Якщо США та європейські країни розпочнуть ці перекази, зокрема, для можливого фінансування міжнародного реєстру і запропонованого внутрішнього реєстру, координація та співпраця між виконавцями та зацікавленими сторонами, включно з постраждалими від СНПК, стане ключовим фактором. Хоча, безумовно, Росія повинна заплатити за руйнування і розруху, які її агресія спричинила Україні та українцям, український уряд також повинен працювати над фінансовою підтримкою жертв, зокрема, за допомогою проміжних репараційних заходів та інших форм допомоги. У Боснії уряд не зміг забезпечити комплексне правосуддя та репарації постраждалим від СНПК,⁸¹ в результаті чого десятки тисяч постраждалих все ще борються за доступ до необхідної медичної, фінансової та психосоціальної допомоги. Репарації для постраждалих від СНПК мають бути інтегровані в ширшу репараційну систему, яка включатиме інших жертв катувань, жертв, яким завдали фізичної та психологічної шкоди, а також людей, які втратили членів сім'ї, які також мають право на репарації. Український уряд повинен забезпечити комплексний підхід до жертв СНПК, оскільки багато з них зазнали інших злочинів, які не відносяться до СНПК, і за які вони також потребують репарацій. Наостанок, Україна повинна створити умови, в яких її національне законодавство дозволяло б надання репарацій жертвам війни, в тому числі постраждалим від СНПК, що

⁷⁹ Міжнародний комітет Червоного Хреста. (б. д.). *Трибунали ad hoc: огляд від 29-10-2010*. <https://www.icrc.org/en/doc/war-and-law/international-criminal-jurisdiction/ad-hoc-tribunals/overview-ad-hoc-tribunals.htm>

⁸⁰ Глобальний фонд допомоги постраждалим. (б. д.). *Дослідження стану та можливостей для надання репарацій постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, в Україні*. Переглянуто 11 квітня 2023 з https://static1.squarespace.com/static/5ff7d9f4dd4cdc650b24f9a4/t/62e8c52391c7e521bf08adf0/1659422014821/GSFReportUkraine_UKR_Web.pdf

⁸¹ Amnesty International. (2018, 18 квітня). *Через 25 років після війни в Боснії жертви зґвалтувань все ще борються за справедливість. Конгрес може допомогти!* Amnesty International, США. <https://www.amnestyusa.org/updates/25-years-after-bosnias-war-rape-survivors-still-struggle-for-justice-congress-can-help/>

може вимагати реформування або прийняття нових законів. Вжиття заходів на користь жертв СНПК може прискорити вирішення загального питання забезпечення репарацій для всіх категорій. А отже, ті, хто працюють над цими питаннями, повинні використовувати розуміння цього зв'язку і задіяти усі наявні можливості для просування необхідних законодавчих дій.

3. **Безоплатна правова допомога:** У Боснії жертви катувань, скоєних під час війни, стикаються з подвійним тягарем: вони змушені сплачувати судові витрати Республіці Сербській після того, як їхні позови про компенсацію були відхилені на підставі строку давності. Україна повинна продовжувати і навіть розширювати свою політику надання безоплатної правової допомоги, зокрема, постраждалим від СНПК. Усім постраждалим має бути надана безкоштовна правова допомога для забезпечення їхньої ефективної участі як у кримінальних провадженнях, так і в процесах отримання репарацій. Більшість постраждалих від СНПК є збіднілими і не можуть дозволити собі необхідні ліки або їжу для себе і членів сім'ї, не кажучи вже про судові витрати. Як зазначено в дослідженні ситуації в Україні, підготовленому Глобальним фондом допомоги постраждалим, сам процес надання репарацій має бути репаративним у своїй суті.⁸² Надання постраждалим необхідної підтримки для звернення до суду та отримання компенсації допоможе гарантувати, що участь у цих процесах буде для них репаративною. Постраждали від СНПК не повинні нести жодних додаткових витрат, якщо вони вирішать домагатися справедливості для себе та відповідальності для російських силовиків за завдану ними шкоду.
4. **Кримінальне провадження:** Боснії знадобилося 15 років, щоб знайти Ратко Младича та Радована Караджича — чоловіків, які брали участь у геноциді боснійців, і яких МТКЮ визнав винними у геноциді, злочинах проти людяності та воєнних злочинах. Хоча в Україні не існує строку давності для забезпечення відповідальності за воєнні злочини, в тому числі за злочини скоєння сексуального насильства, існує обмеження для досудового розслідування. Якщо підозрюваного не знайдено протягом 18 місяців, справа підлягає закриттю. Для вирішення цієї проблеми Верховна Рада України має ухвалити запропонований Комітетом з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності законопроект про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення досудового розслідування та судового розгляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством, скоєних під час збройного конфлікту.⁸³ Якщо особі було висунуто обвинувачення в Україні за злочини, пов'язані з СНПК, то на період досудового розслідування не повинен поширюватися строк давності. Крім того, парламент повинен розширити термін давності, включивши до нього всі випадки СНПК, а не лише згвалтування. Кримінально-правові заборони повинні бути більш детально прописані в національному законодавстві відповідно до міжнародних стандартів у галузі прав людини.

⁸² Глобальний фонд допомоги постраждалим. (б. д.). *Дослідження стану та можливостей для надання репарацій постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, в Україні*. Переглянуто 11 квітня 2023 з https://static1.squarespace.com/static/5ff7d9f4dd4cdc650b24f9a4/t/62e8c52391c7e521bf08adf0/1659422014821/GSFReportUkraine_UKR_Web.pdf

⁸³ Іонушас, С. К. (б. д.) *Закон України: Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення досудового розслідування та судового провадження у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством, вчинених в умовах збройного конфлікту*. <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1805381>

5. **Узгодження національного та міжнародного законодавства:** Неурядова організація «Trial International» у Боснії зосереджується на рекомендаціях щодо внесення системних змін до боснійського законодавства з метою його приведення у відповідність до міжнародно-правових інструментів і практик у сфері прав людини, зокрема, щодо доступу жертв сексуального насильства до репарацій. Українське законодавство також має бути приведенне у відповідність до міжнародно-правових інструментів і практик у сфері прав людини, а уряд повинен провести консультації з ключовими зацікавленими сторонами, включно з організаціями громадянського суспільства та самими жертвами і постраждалими, щоб розробити нове та ефективне законодавство, яке було б орієнтоване на постраждалих і враховувало б їхню травму. Зокрема, розслідування та документування злочинів СНПК повинні відповідати стандартам, викладеним у Міжнародному протоколі про документування та розслідування сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.⁸⁴ Посібник Фонду Муквеге «Зобов'язання держави щодо сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом» буде помічним у виявленні відповідних міжнародно-правових норм.
6. **Жертви сексуального насильства на окупованих територіях:** У Боснії, і зокрема, в Республіці Сербській, існує багато перешкод для жертв СНПК щодо доступу до правосуддя та репарацій. Хоча Боснія не є формально розділена і була створена за міжнародною угодою, механізми державного управління в результаті цього є менш ефективними, ніж якби Боснія мала єдину систему управління, оскільки влада передається на рівень суб'єктів — таким чином, федеральний уряд має обмежені повноваження і владу. Крім того, не всі постраждалі від СНПК змогли отримати доступ до репарацій через питання місця проживання, міжетнічну дискримінацію, яка нікуди не зникла, та інші безпідставні причини. Доступ постраждалих до послуг, включно з репараціями, повністю залежить від місця їхнього проживання через складнощі, пов'язані з існуванням кількох урядів. У дослідженні ГФП щодо Боснії повідомляється, що лише близько 1 000 постраждалих (з приблизно 20 000-50 000 з'валтованих жінок) отримали або перебувають у процесі отримання репарацій за СНПК у тій чи іншій формі.⁸⁵ Ця ремарка є важливою, тому що, якщо Росії вдасться здійснити свою незаконну окупацію та анексію частини України, права українських жертв можуть опинитися під загрозою у такий самий спосіб. Якщо це станеться в Україні, усі українські жертви на окупованих Росією територіях навряд чи матимуть доступ до будь-якої форми правосуддя або репарацій, оскільки Росія заперечуватиме, що українці є окремою етнічною групою, і, швидше за все, заперечуватиме, що ці злочини були скоєні. Забезпечення відповідальності і репарації стануть просто недосяжними для переважної більшості жертв, які перебуватимуть в анексованій Україні під контролем Росії. Оскільки кількість воєнних злочинів в Україні постійно зростає, важливо забезпечити, щоб бар'єри для забезпечення

⁸⁴ Ферро Рібейро, С., і ван дер Стратен Понтоз, Д. (2017, березень). *Міжнародний протокол з документування та розслідування злочинів сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом*. Міністерство закордонних справ та у справах Співдружності Великої Британії. https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2019/06/report/international-protocol-on-the-documentation-and-investigation-of-sexual-violence-in-conflict/International_Protocol_2017_2nd_Edition.pdf

⁸⁵ Глобальний фонд допомоги постраждалим. (б. д.). *Дослідження стану та можливостей для надання репарацій постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, в Боснії і Герцеговині*. с. 7. Переглянуто 9 квітня 2023 з https://static1.squarespace.com/static/5ff7d9f4dd4cdc650b24f9a4/t/62eb77898ed82b21ba0af117/1659598750968/GSFReportBiH_ENG_Web.pdf

відповідальності не були надто високими (що не означає зниження стандарту доказування для засудження), і дотримуватися Основних принципів і керівних положень щодо права на репарації, сформульованих Управлінням Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини. Україна може винести багато уроків з недоліків боснійської репараційної програми, зокрема: скасувати усі строки давності для звернення щодо репарацій; захищати постраждалих на усіх етапах кримінальних проваджень, в тому числі, якщо постраждалі вимагають відшкодування цивільної шкоди; забезпечити рівний доступ до репарацій, незалежно від того, де в кінцевому підсумку перебувають постраждалі.

7. **Документи, видані на окупованих територіях:** Що стосується права на репарації для осіб, які проживають на окупованих Росією територіях, то для постраждалих від СНПК існуватимуть певні проблеми з доказовою базою. Особи на цих територіях, які незаконно окуповані Росією з 2014 року, можуть мати російські документи у зв'язку з характером окупації. Якщо Україна успішно витіснить Росію з цих українських територій, український уряд повинен визнати ці документи, коли вони будуть надані постраждалими, як елемент доказів грубих порушень міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права.
8. **Діти, народжені в результаті зґвалтування під час війни:** За оцінками приблизно від 2 000 до 4 000 боснійських дітей народилися в результаті зґвалтування їхніх матерів сербськими силами під час війни в Боснії,⁸⁶ але про них часто забувають як про жертв і залишають поза процесами репаративного правосуддя та правосуддя перехідного періоду. Діти, зачаті в результаті сексуального насильства під час конфлікту, також стикаються зі значними соціокультурними бар'єрами на шляху до соціальної інтеграції, потенційною дискримінацією та правовими перешкодами для повноцінного захисту. Багато з цих «невидимих дітей», які зараз є молодими людьми, стикаються з нездоланими бар'єрами та труднощами протягом усього свого життя через маргіналізацію та стигматизацію, які вони переживають в якості дитини, народженої в результаті зґвалтування під час війни. У липні 2022 року округ Брчко в Боснії і Герцеговині ухвалив закон щодо цивільних жертв війни, який передбачав безпрецедентне юридичне визнання статусу жертви війни для дітей, народжених внаслідок сексуального насильства під час війни («діти, народжені від війни»). Примітно, що Боснія є першою країною в Європі, яка прийняла такий закон.⁸⁷ Крім того, 27 липня 2023 р. Парламент Федерації прийняв Закон про захист цивільних жертв війни, який поширив послуги та пільги на всіх боснійських жертв війни, — статус, який тепер охоплює понад 50% боснійців, якщо врахувати закон округу Брчко.⁸⁸ Україна має перейняти цей позитивний досвід і запровадити в Україні правовий захист для дітей, народжених внаслідок

⁸⁶ Пехліван, Г. (б. д.). *Геноцидні зґвалтування та невидимі діти Боснії*. TRT World. <https://www.trtworld.com/perspectives/genocidal-rape-and-the-invisible-children-of-bosnia-48312>

⁸⁷ Trial international. (2022, 28 листопада). *Законодавство, що стосується дітей, народжених внаслідок війни в Боснії та Герцеговині: Гучне підтвердження на тлі світового замовчування*. <https://trialinternational.org/latest-post/legislation-pertaining-to-children-born-of-war-in-bosnia-and-herzegovina/>

⁸⁸ Human Rights Pulse. (2023, 11 січня). *Федерація Боснії і Герцеговини визнає статус жертв «невидимих дітей»*.

<https://www.humanrightspulse.com/mastercontentblog/the-federation-of-bosnia-and-herzegovina-recognise-the-victim-status-of-invisible-children>

згвалтувань під час війни. Це дозволить цим дітям розпочати боротьбу за визнання і репарації негайно, замість того, щоб чекати цього майже 30 років, як більшість боснійців.

9. **Судове переслідування щодо українців:** Слідчі Офісу Генерального прокурора Боснії розповідали про те, наскільки проблематичним є судове переслідування боснійців, які скоїли воєнні злочини. Україна не повинна повторити цю помилку. Україна повинна забезпечити реєстрацію справ, розслідування та заходи з притягнення до відповідальності військовослужбовців власних українських збройних сил або інших осіб, які скоювали катування та інші злочини проти власних співгромадян або тих, хто підтримував Росію під час конфлікту. Правосуддя має бути рівним для всіх постраждалих; воно не може бути політично вибірковою.
10. **Підтримка свідків:** Судова система Боснії і Герцеговини створила програму підтримки свідків, що в теорії передбачає надання потерпілим і свідкам психосоціальної підтримки до, під час і після надання свідчень. Психосоціальна підтримка повинна надаватися постраждалим від СНПК комплексно і на постійній основі. В Україні, якщо слідчі розраховують на те, що жертви СНПК будуть свідчити про скоєні проти них злочини, система повинна продовжувати надавати підтримку після отримання їх свідчень. У Боснії професійна психологічна допомога надається через Офіс підтримки свідків, який використовує підхід, орієнтований на потреби та інтереси постраждалих, і сприяє процесу надання свідчень. Наразі Офіс Генерального прокурора в Україні співпрацює з партнерами для надання регулярної медичної та психологічної підтримки, допомоги в евакуації та матеріальної допомоги постраждалим від СНПК. Важливо продовжувати та розширювати цю допомогу в найближчі роки, а також забезпечити підтримку всім жертвам СНПК, включно з чоловіками, членами ЛГБТК+ спільноти, та іншими групами.
11. **Технології:** Технології віртуальної реальності можуть бути використані для підтримки постраждалих від СНПК під час судових розглядів, включно з використанням фільтрів для обличчя або аватарів під час дачі свідчень та іншими інноваціями.⁸⁹ Ця відносно нова технологія є надзвичайно важливим додатковим механізмом підтримки постраждалих під час участі в судовому процесі. Цьому можуть сприяти центри, які надають психосоціальні послуги для постраждалих, про які йшлося вище.

Для Сполучених Штатів

1. **Президентський Меморандум про забезпечення відповідальності за СНПК:** Уряд США повинен повною мірою використовувати Меморандум для запровадження санкцій проти осіб, винних у скоєнні СНПК в Україні. Це створить важливий прецедент для накладення санкцій США в інших конфліктах у майбутньому. Дотепер Меморандум був використаний Управлінням з контролю за іноземними активами для введення санкцій проти двох південносуданських посадовців і Державним департаментом США для введення санкцій

⁸⁹ Frontier Tech Hub. (б. д.). Як віртуальна та доповнена реальність може стати інструментом емпатії для маскуванню жертв СНПК та підвищення рівня досягнення правосуддя. Переглянуто 28 липня 2023 р. з <https://www.frontiertechhub.org/insights/call7-pioneer-story-iave-ho>

проти двох лідерів Ісламської держави, відповідальних за скоєння СНПК.⁹⁰ Це перший випадок, коли скоєння чи допущення злочинів СНПК призвело до запровадження санкцій з боку США. Складність таких видів санкцій полягає в тому, що процес збору доказів, їхнього узагальнення і подальшого запровадження санкцій може зайняти багато часу. Міністерству фінансів і Державному департаменту слід координувати свої дії з Департаментом Офісу Генерального прокурора України з розслідування злочинів СНПК, який вже ідентифікував підозрюваних у 62 випадках СНПК, а також з місцевими неурядовими організаціями в Україні, які займаються збором доказової бази. Важливо також поширювати інформацію про Меморандум серед державних установ, які працюють над пов'язаними з Україною питаннями, щоб переконатися, що вони проінформовані щодо СНПК, і що Меморандум є інструментом, який вони можуть використовувати для забезпечення відповідальності. Цього можна досягнути шляхом проведення брифінгів та тренінгів на міжвідомчому рівні. Хоча Державний департамент вже координує свою діяльність з коаліцією правозахисних неурядових організацій, він повинен розширити координацію на гендерно-орієнтовані коаліції, такі як Робоча група громадянського суспільства США з питань жінок, миру та безпеки, та Міжнародна мережа дій громадянського суспільства, щоб допомогти налагодити зв'язки з місцевими організаціями громадянського суспільства, які можуть посприяти наданню необхідної інформації для пакетів санкцій або візових обмежень. Майбутнє оновлення Стратегії та Національного плану дій США щодо жінок, миру та безпеки має включати інформацію про СНПК та Меморандум задля інституціоналізації на рівні різних відомств і посольств США розуміння природи СНПК як порушення прав людини і знання щодо інструментів для боротьби з ним. Хоча Меморандум вказує на те, що запобігання та покарання за СНПК є пріоритетом теперішнього Білого дому, незрозуміло, чи збережеться цей пріоритет за майбутніх президентських адміністрацій; державні службовці у різних урядових відомствах повинні забезпечити збереження цього пріоритету, зокрема, з огляду на зобов'язання США за міжнародним правом, наприклад, за Конвенцією про запобігання злочину геноциду (про яку йшлося вище). Ключовим відомством-виконавцем, яке не згадане в Меморандумі, є Міністерство оборони. Міноборони повинно бути учасником будь-яких обговорень про надання допомоги у сфері безпеки і має взяти на себе функцію «завчасного попередження», покладаючись на свої можливості зі збору розвідувальної інформації. Вісімнадцять організацій формують корпус розвідки США, дев'ять з яких входять до складу Міністерства оборони.⁹¹ Таким чином, Міноборони повинно ділитися всіма розвідувальними даними про СНПК, скоєне в зоні конфлікту, з усіма відповідними урядовими установами США. Це повинно бути передбачено в Меморандумі і внесено до окремого переліку повноважень заступника міністра оборони з питань стратегії, планування і спроможності. Міноборони також має бути зобов'язане призначити співробітників до складу міжвідомчих робочих груп, пов'язаних з розслідуванням злочинів СНПК. Крім того,

⁹⁰ Міністерство фінансів США. (2023, 20 червня). *Міністерство фінансів США наклало санкції на двох південносуданських посадовців, відповідальних за скоєння сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом* [Прес-реліз]. <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy1552>

⁹¹ Офіс директора Національної розвідки. (б. д.) *Члени розвідувального корпусу*. Переглянуто 9 серпня 2023 р. з <https://www.dni.gov/index.php/what-we-do/members-of-the-ic>

постраждали від СНПК жінки, діти та члени ЛГБТК+ спільноти повинні чітко виділятися як особливо вразливі групи населення в усіх офіційних документах і довідкових матеріалах уряду США з питань жінок, миру та безпеки, зокрема, у рамках сфери дії Меморандума.

2. **Злочини проти людяності:** У Сполучених Штатах не існує закону, який би криміналізував злочини проти людяності, що створює величезну прогалину в заходах із забезпечення відповідальності, доступних для американських слідчих. Через цю прогалину в американському законодавстві США фактично є «притулком» для злочинців, які скоюють злочини проти людяності.⁹² Конгрес США повинен працювати над розробкою національного законодавства щодо запобігання злочинам проти людяності та покарання за них. Це допоможе США підтримати зусилля із забезпечення юридичної відповідальності за російсько-українську війну та інші конфлікти. Конгрес повинен посилатися на документи, підготовлені Робочою групою з питань злочинів проти людяності Американської асоціації юристів.⁹³

⁹² Шеффер, Д., і Сміт, К. (2023, 17 лютого). *Конгрес повинен заповнити прогалину щодо «злочинів проти людяності»*. Just Security. <https://www.justsecurity.org/85135/congress-should-close-the-crimes-against-humanity-loophole/>

⁹³ Американська асоціація юристів. (2023, 16 лютого). *Робоча група зі злочинів проти людяності*. https://www.americanbar.org/groups/human_rights/preventing-atrocities/working-group-on-crimes-against-humanity/

Біографії авторок

Емілі Прей — директорка портфоліо з гендерної політики в Інституті «New Lines». Вона була радницею та авторкою новаторських незалежних експертних звітів Інституту «New Lines» «Геноцид уйгурів: Дослідження порушень Китаєм Конвенції про геноцид» та «Незалежний правовий аналіз порушень Російською Федерацією Конвенції про геноцид в Україні та обов'язку запобігти». Її роботи щодо гендерних питань, геноциду, шлюбів неповнолітніх та сексуального насильства були опубліковані в кількох міжнародних виданнях, включно з Foreign Policy, The Dhaka Tribune та Praxis Journal of Human Security. Вона отримала ступінь магістра права та дипломатії у Школі Флетчера при Університеті Тафтса та ступінь бакалавра історії в Коледжі Вільямса.

Таня Домі є ад'юнкт-доценткою Школи міжнародних та суспільних відносин Колумбійського університету, а також афілійованою викладачкою програми балканських студій Інституту Гаррімана, де вона працює з 2008 року. До призначення на посаду викладачки в Колумбійському університеті Домі працювала радницею з питань військової політики і помічницею покійного конгресмена Френка МакКлоскі, провідного прихильника втручання США в боснійську війну. Вона розширила сферу своїх досліджень, включивши в неї геноцид, сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, та запобігання злочинам, пов'язаним зі звірствами. У 1996 році Домі була відряджена Державним департаментом США до Місії ОБСЄ в Боснії і Герцеговині, де працювала на різних посадах, в тому числі речницею і радницею колишнього посла Роберта Фроувіка і посла Роберта Баррі.

Доктор Кінсі Спірс отримала ступінь доктора філософії у Школі права та дипломатії Флетчера при Університеті Тафтса. Її робота зосереджена на питаннях жінок, миру та безпеки, а також на дослідженнях у сфері безпеки. Спірс є старшою позаштатною науковою співробітницею Інституту «New Lines». Під час здобуття ступеня доктора філософії вона також працювала дослідницею в Міжнародному центрі Файнштейна, викладачкою у Тафтсі та науковою співробітницею у Всесвітньому фонді миру. До отримання ступеня доктора філософії вона працювала в Сенаті США, була волонтеркою Корпусу Миру та випускницею Університету Джорджії.

Подяка

Інститут «New Lines» висловлює подяку наступним особам за їх неоціненну підтримку, без якої ця доповідь не була б можливою:

Ерін Фаррелл Розенберг (головній радниці), старшій позаштатній науковій співробітниці Інституту «New Lines»

Доктору Азіму Ібрагіму, кавалеру Ордену Британської імперії, старшому директору, який очолює портфоліо з питань масових звірств та міжнародного права, Інститут «New Lines»

Келлі Мітчелл, аналітичині, Інститут «New Lines»

Анастасії Перевертень, інтернці, Інститут «New Lines»

Професору Джону Пекеру, доценту права та директору Центру досліджень та освіти з прав людини Оттавського університету

Юлії Купермінц, правозахисниці та юристці, яка спеціалізується на питаннях запобігання звірствам

Адріані Ганушич, старшій юридичній радниці, Trial International

Ірині Діденко, очільниці управління з організації розслідування злочинів СНПК у Генеральній прокуратурі України

Юрію Поповичу, позаштатному перекладачу, Україна

Айлі Скрбіч та всім, хто відвідав її семінар «Боротьба з сексуальним насильством, пов'язаним з конфліктом — порівняльний аналіз міжнародного та національного потенціалу» у травні 2023 року